

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНОГО БІОЕТИЧНОГО ЗНАННЯ

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Розкриваються міждисциплінарні засади сучасної біоетики та її методологічні можливості з погляду синтезу медико-біологічного знання. З'ясовано гуманістично-ціннісні передумови становлення та розвитку біоетичної парадигми знання, що містить у собі значний евристичний потенціал.

Ключові слова: біоетика, медична етика, міждисциплінарність, парадигма.

Keywords: bioethics, medical ethics, interdisciplinarity, paradigm.

Актуальність дослідження міждисциплінарного потенціалу сучасної біоетики зумовлена, по-перше, тією обставиною, що вона виникла в результаті синтезу медико-біологічного знання та моральної філософії, про що свідчить її назва, по-друге, чітко вираженою в контексті постнекласичної науки тенденцією до розширення трансдисциплінарних досліджень. І справді, визначення біоетики, як правило, вказують на те, що вона є сферою "міждисциплінарних досліджень, спрямованих на осмислення, обговорення та розв'язання моральних проблем, які породжені новітніми досягненнями біомедицини та практики охорони здоров'я" [2, с. 267]. Оскільки біоетика від самого початку засвідчила свій трансдисциплінарний статус, її методологічні засади становлять інтерес і для етики науки, і для міждисциплінарних рефлексивних практик, і для філософії та методології науки загалом. Біоетика може слугувати прикладом для інших дисциплін, а також філософсько-методологічного дослідження трансдисциплінарності в цілому. Біоетика як одна з найновіших галузей міждисциплінарних досліджень від самого початку почала виконувати інтегративну функцію, пов'язуючи в єдине ціле наукові знання, сферу цінностей, світоглядно-філософську проблематику, життєвий досвід і т.ін.

Самі закономірності розвитку біологічної науки зумовили пріоритетність у науковому пізнанні біомедицини напрямку досліджень і реалізації його загальнонаукового потенціалу. Біоетика чи найповніше виявляє характеристики постнекласичної науки як асіологічно релевантної. Річ у тім, що "розвиток біомедицини як однієї з ключових сфер пізнання людини ставить перед філософією широке коло проблем найрізноманітнішої природи – і когнітивних, і причетних до соціальних механізмів виробництва та функціонування наукового знання, і ціннісних, і етичних, дотичних як до внутрішньо-, так і зовнішньонаукових механізмів і структур етичного регулювання досліджень" [4].

Уперше на концептуальному рівні міждисциплінарність як проблема була поставлена Дж. Клейн. Метафізичні та гносеологічні засади міждисциплінарних досліджень аналізували Б. Ніколеску, Ж. Папст, Г. Брехман, В. Ван ден Деле, Р. Лоуренс, Е. Морен, Ж. Піаже, Е. Янч. У пострадянському науковому просторі цій темі присвячено праці філософів і методологів науки, серед

яких варто відзначити, зокрема, І. Добронравову, І. Касавіна, Л. Киященко, С. Кримського, В. Лекторського, В. Любичанківського, О. Мамчур, С. Мелюхіна, Л. Мікешину, С. Нікітіна, А. Огурцова, Б. Пружиніна, В. Ратнікова, В. Розіна, М. Розова, Ю. Сачкова, Н. Смирнову, В. Стюпіна, О. Черткову, В. Чуйка, В. Швирьова, Б. Юдіна, Я. Яскевич. Специфіку біоетичного знання досліджували Г. Апанасенко, Є. Бартко, В. Гоч, О. Гребенщикова, Ф. Канак, М. Кисельов, Л. Киященко, В. Кулініченко, В. Петров, М. Попов, І. Силуянова, П. Тищенко, І. Фролов, Б. Юдін, Ю. Хрустальов, М. Яровинський і багато інших.

Мета цієї розвідки – розкрити міждисциплінарну специфіку біоетики і виявити її методологічні можливості в сучасному методологічному дискурсі.

Чи не найважливішою характеристикою постнекласичної науки є ціннісна релевантність її предметної сфери. На світоглядно-філософському і науково-методологічному рівні біоетика поєднує біологічне знання з людськими цінностями і постає «систематичним дослідженням людської поведінки у сфері наук про життя й охорону здоров'я тією мірою, якою ця поведінка трактується у світлі моральних цінностей і принципів» [5, с. 102]. Саме тому біоетика цікава з погляду сучасної методології. Вона репрезентує постнекласичне розуміння наукового знання, нерозривно пов'язаного з аксіологічною проблематикою. Йдеться не лише про моральний аспект її предметного самовизначення, а й про загальну тенденцію подальшого розвитку в якості парадигми для постнекласичної науки, в якій синтез, інтеграція наукового знання, міждисциплінарні дослідження є пріоритетними. Завдяки рефлексії ціннісної зумовленості наукового знання, взаємозв'язку внутрішньонаукових і зовнішніх щодо науки цінностей біоетика сама набуває статусу парадигми міждисциплінарного дослідження. В її структурі внутрішня етика науки, що зорієнтована на прирощення нового знання, постійно співвідноситься із загальногуманістичними принципами і цінностями [див.: 3, с. 610–641]. Процес інтеграції спеціалізованого наукового знання несе в собі не тільки благо, а й серйозні небезпеки для майбутнього людства. Рефлексія ризиків у зв'язку з цією обставиною набуває ціннісного забарвлення, відповідно й "трансдисциплінарний підхід розширює настанови класичної та некласичної раціональності, зорієнтованої на залучення ціннісно-цільових параметрів у виробництво знань і вмінь" [1, с. 13].

У процесі предметного самовизначення біоетики її міждисциплінарний статус і потенціал формувався на ґрунті синтезу різних ідей і теоретичних конструкцій як результат осмислення моральної проблематики науки на сучасному етапі її розвитку. Сам термін "біоетика" запропонував Ван Ренселер Поттер. Його книга "Біоетика: міст у майбутнє" побачила світ у 1971 р. Трактуючи біоетику як один із варіантів екологічної етики, головний акцент у ній було зроблено на синтезі біологічного та гуманітарного знання задля розв'язання проблеми збереження життя в умовах сучасного науково-технічного поступу. На міждисциплінарність етичної проблематики сучасної медицини вперше звернув увагу А.Хелегерс, який осмислював її з позицій права. Не в останню чергу біоетика зумовлена проблемами, які виникають у процесі практичного використання новітніх досягнень науково-технічного поступу, задля розв'язання яких інколи створюються спеціальні комісії чи етичні комітети.

О. Гребенщикова називає трансдисциплінарність новим типом інтеграції знання, що детермінується поглибленою спеціалізацією і диференціацією науки, звертанням до

загальносоціальних норм і гуманістичних цінностей, а також можливостями взаємодії різних пізнавальних моделей і стратегій у розв'язанні складних соціально значущих проблем охорони здоров'я в екології, енергетиці, освіті тощо" [1, с. 12]. Рефлексивні механізми трансдисциплінарних стратегій релевантні, на її думку, завданням розв'язання та проектування інноваційних досліджень у біомедицині, а також прогнозування, діагностики, оцінки очікуваних і латентних ризиків біомедичних інновацій. Звідси актуальність аналізу й філософсько-методологічного обґрунтування біоетики в межах " нової парадигми філософування – парадигми трансдисциплінарності" [там само], дослідження "біоетики як особливого трансдисциплінарного типу досліджень складних екзистенційних проблем, які породжені форсованим розвитком біомедицини у другій половині минулого століття" [там само, с. 30].

Трансдисциплінарність у контексті постнекласичної науки органічно доповнює традиційні структури виробництва знання, пов'язані з окремими дисциплінами. Етична парадигма біомедичного знання, будучи за свою сутністю міждисциплінарною та володіючи евристичним і методологічним потенціалом, дозволяє по-новому пояснити специфіку морально-етичного виміру біомедичного дослідження. Новизна полягає в тому, що біоетика долає вузьке розуміння морального регулювання наукової та практичної діяльності через обмеження, відкриваючи нові горизонти актуалізації гуманістично-ціннісного потенціалу сучасної медицини. "Ми можемо дійти висновку, – пише з цього приводу Б.Юдін, – що розуміння людини як об'єкта біомедичного дослідження не є щось дане нам раз і назавжди, що воно теж історично розвивається. Разом з тим і сприйняття того, що стосується етичного супроводу біомедичного дослідження, як усього-на-всього якихось перепон і перешкод, зовсім не єдино можливе. Понад те, і розуміння етичного складника БМД як того, що значиме і необхідне лише в соціальному, але не в когнітивному плані, також не є істиною в останній інстанції. Етику стосовно БМД можна помислити і цілком інакше, спробувавши для цього побачити в ній не стільки перешкоду, скільки можливість розраховувати на одержання більшого обсягу знання про людину, що постає в якості піддослідної в цьому дослідженні. Зрештою, ніхто крім нас же самих не може змусити нас розуміти людину як усього-на-всього біологічний організм. Можливо, все насправді набагато складніше, і ті знання, які дозволяє одержати етично коректно задумане та проведене біомедичне дослідження, не просто не бідніше, а до певної міри і багатше від тих, до яких можна прийти на підставі антропології типу 1?" [4].

Міждисциплінарний потенціал біоетики розкривається не лише в процесі переосмислення моральної проблематики сучасної медицини, а й морального виміру науки в цілому, подоланні застарілих уявлень про ціннісну нейтральність істини, аксіологічні характеристики якої зводилися лише до принципів об'єктивності, неупередженості, правдивості. Про віддалені негативні наслідки використання такого ціннісного знання заговорили лише тоді, коли вони стали явними і коли безпосередньо стали загрожувати людині. Біоетика в цьому плані не випадково стала взірцевою дисципліною, здатною виконувати міждисциплінарну роль.

Насамкінець варто зазначити, що з погляду постнекласичної науки процеси інтеграції не зводяться лише до синтезу всього масиву знання в цілісну систему. Міждисциплінарність означає перебудову самих основ науки, зміну світоглядно-філософських принципів. Ідеться також про

взаємозбагачення дисциплінарного наукового знання, вдосконалення його методологічних засад. І саме в цьому плані досвід біоетики стає надзвичайно цікавим, евристично плідним і продуктивним.

Висновок. Отже, міждисциплінарний характер біоетики є, по-перше, свідченням її постнекласичного статусу, по-друге, дозволяє реалізувати потенціал аксіологізації, гуманізації та гуманітаризації медико-біологічного пізнання, виявляючи аналогічні тенденції в науці.

Література

1. Гребенщикова Е. Г. Философско-методологическое обоснование трансдисциплинарной парадигмы в биоэтике: автореф. дис. на соиск. науч. степ. доктора филос наук: 09.00.08 / Е.Г. Гребенщикова. – М., 2012. – 44 с.
2. Новая философская энциклопедия / под ред. В. С. Степина, А. А. Гусейнова, Г. Ю. Семигина, А. П. Огурцова: в 4 т. – Т. 1. – М.: Мысль, 2000. – 744 с.
3. Степин В. С. Теоретическое знание. Структура, историческая эволюция / В.С. Степин. –М. : Прогресс-Традиция, 2003. – С. 610–641.
4. Юдин Б. Г. Антропологические основания биомедицинских исследований [Электронный ресурс] / Б.Г. Юдин. – Режим доступа : <http://www.biosocial.ru/go.php?obj=mgpaper&id=18>
5. Encyclopedia of Bioethics /Ed. By W.Th. Reich. N.-Y.-L., 1995. – Vol.I: Basic Writing on the Key Ethical Questions That Surround the Major Modern Biological Possibilities and Problems. – P. 102.